

DOS PLÀNOLS DE LA PARRÒQUIA DE SANT JOSEP DEL TERME (1938 I CIRCA 1957). ANÀLISI TOPONÍMICA I D'EVOLUCIÓ DEL TERRITORI

Antoni Ginard Bujosa¹ i Joan Femenia Àvila²

XVI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Binissalem, 2003

INTRODUCCIÓ

La primera intenció del treball era fer un estudi d'un plànol de la parròquia de Sant Josep del Terme (conservat a la casa rectoria de sa Indioteria), escala 1:8.000, sense datar, amb l'objectiu de realitzar una lectura i una interpretació de la representació cartogràfica, així com la transcripció i l'anàlisi dels topònims que hi figuren, per tal d'oferir una primera aproximació al coneixement de la toponímia i de l'evolució del territori parroquial, situat entre Palma i Marratxí.

La recerca de documentació a l'arxiu parroquial ha permès constatar que el plànol escala 1:8.000 és una còpia d'un plànol anterior, escala 1:5.000, datat l'any 1938. Per tant, són dos els plànols del terme parroquial. Els documents tenen grans similituds i per aquest motiu se n'ha realitzat una lectura conjunta. La diferència entre els plànols és gairebé només d'escala; representen la mateixa àrea i contenen pràcticament els mateixos elements topogràfics. La datació del plànol a escala 1:8.000, que no consta al mapa, és de *circa* 1957 i s'ha conegut a través dels inventaris de la parròquia.

Per una part, en relació a la situació actual, els dos mapes permeten constatar els canvis i la transformació de l'espai, que ha evolucionat des d'un hàbitat rural dispers, de tipus tradicional, cap a un poblament més concentrat i amb característiques més urbanes. Per altra part, quant a la toponímia dels plànols, ens hem centrat en transcriure els noms de lloc, tot aportant en alguns casos referències documentals i altres informacions relatives als topònims en particular.

¹ Professor Titular d'Universitat d'Anàlisi Geogràfica Regional. Universitat de les Illes Balears.

² Alumne Col·laborador. Curs 2002-2003. Universitat de les Illes Balears.

LA PARRÒQUIA DE SANT JOSEP DEL TERME³

La constitució de la parròquia de Sant Josep del Terme té l'origen en la construcció del temple dedicat al patriarca sant Josep, la primera pedra del qual es posava el 23 de juny del 1878. L'edificació, amb el projecte inicial encara avui en dia sense acabar, es beneïa solemnement el 24 de juny de 1899. L'autonomia parroquial es consolidava l'any 1907 amb l'erecció de la vicaria *in capite*, que assolí la categoria de parròquia independent el 1935.

En principi, el significat de l'expressió *terme* pot semblar poc clar. No obstant, la parròquia de Sant Josep del Terme té un abast territorial específic, que inclou les zones de sa Indioteria i del Pla de Son Nebot, la primera dins el municipi de Palma i la segona dins el de Marratxí. En origen, el terme parroquial es creava a partir de la segregació de part de tres parròquies matrius: les de Sant Jaume i de Sant Miquel, de Palma, i la de Sant Marçal, de Marratxí. L'àrea de sa Indioteria primitivament formava part de la parròquia de Sant Jaume de Palma, el límit de la qual era el camí Vell de Bunyola. A l'altra part del camí començava la jurisdicció de la parròquia de Sant Miquel, a la qual pertanyien la possessió de Son Nicolau i el solar de l'església parroquial. El Pla de Son Nebot (Marratxí) era la zona més perifèrica de la parròquia de Sant Marçal. A més, dins Palma, segurament en base a l'antiga delimitació parroquial, el camí Vell de Bunyola és el límit de dos districtes municipals: el Pla d'en Fuster (del camí Vell de Bunyola a la carretera d'Inca) i sa Indioteria (del camí Vell de Bunyola a la carretera de Sóller).

Els límits originaris assignats al terme parroquial es detallen a la solemne *Litterae* d'erecció de la nova església filial,⁴ o vicaria *in capite*, signada pel bisbe Pere Joan Campins i Barceló, el dia de la festa de Sant Josep (19 de març) de l'any 1907: (...) *novam FILIALEM ECCLESIAM, sub titulo SANCTI IOSEPH, SPONSI B. M. V., in suburbano huius civitatis «S'Indioteria», per praesentes LITTERAS erigimus et constituimus, cum omnibus iuribus et officiis, quibus huiusmodi ecclesiae in hac Dioecesi gaudent ac semper frui consueverunt. Donec alia confinium assignatio statuatur, districtus novae Filialis Ecclesiae eam regionem complectetur quae partite tribus subiacet paroeciis Sancti Michaelis, Sancti Iacobi et Sancti Martialis, his videlicet circumscrip-tam limitibus: ad Septentrionem, terminis paroeciae Sancti Matthaei de «Bunyola»; ad Orientem «Camí de Montanya», «Torrent de Coa Negra», «Torrent Gros»; ad Meridiem, «Camí Vey de Sineu»; ad Occidentem, «Torrent de Bàrbara», «Camí de Soller», «Camí d'els Reys», et proximioribus terminis praediorum «So'n Pons» et «So'n Reus.»*

Així, la demarcació primitiva era: al nord, el terme parroquial de Sant Mateu de Bunyola, amb les possessions de Son Pons i Son Reus; a l'est, el camí de Muntanya, el torrent de Coa Negra i el torrent Gros; a l'oest, el torrent de na Bàrbara, el camí de Sóller i el camí dels Reis; i al sud, el camí Vell de Sineu. Per tant, la vicaria tenia encomanada una àrea inicial força extensa, que posteriorment seria modificada en el sector situat al sud de la carretera d'Inca per la creació d'altres parròquies.

Dia 9 d'abril de 1935, l'arquebisbe-bisbe Josep Miralles Sbert elevava la vicaria *in capite* a la categoria de parròquia: «*I. Queda canónicamente erigida una Parroquia de entrada en la Iglesia de Sant Jusep del Terme, que hasta el presente ha sido filial de la parroquia de Son Sardina, con todos los derechos y deberes (...)*». El mateix Decret (segons

³ La comunicació es presentava el 22 de març de 2003. El juny de 2004 apareixia la publicació d'una monografia sobre la parròquia de Sant Josep del Terme. Veure GINARD-FEMENIA (2004).

⁴ *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca*. Año XLVII, núm. 6. 30 de Marzo de 1907, pàg. 85-88.

còpia conservada a l'arxiu parroquial) especificava que: «2. *Los límites de la expresada Parroquia serán los siguientes: El cauce del torrente de Bárbara (desde la vía férrea), la carretera de Soller, el camino de Reys, las divisiones exclusivas de los predios Son Pons, Torrent Gros, Son Reus, el camino de montaña, la divisoria inclusiva de los predios Son Massiá, Sa Cabana y Ca'n Mayol, las divisiones inclusivas de las fincas que tienen su entrada en el camino de Ca'n Mayol, menos Son Colam, la divisoria inclusiva del predio Son Cladera, en línea recta desde Ca'n Roses hasta Son Moll, la divisoria inclusiva de este predio hasta la vía férrea, el eje de ésta hasta el torrente de Bárbara en el punto que sirvió de partida.*»

Els plànols que ens ocupen segueixen la demarcació parroquial del 1935 i, com veurem, l'erecció de la parròquia també justificava l'aixecament cartogràfic. El terme parroquial ha patit modificacions posteriors que han reduït la superfície representada als plànols de 1938 i de *circa* 1957. El 7 d'octubre de 1969, el bisbe Rafael Álvarez Lara erigia la parròquia de Nostra Senyora del Roser, de Son Cladera, que en part se segregava del territori de Sant Josep del Terme definit el 1935. Els límits amb la nova parròquia eren: «*Torrent Gros, límite exclusivo del Huerto de Can Mayol, límite exclusivo del Huerto de Can Caragol hacia el cruce del Camino de Son Cladera con la carretera Vieja de Bunyola, eje de la carretera Vieja de Bunyola, Torrent Bárbara, vía ferrea Palma-Inca, eje del camino de Can Mayol hasta el límite de la Parroquia de Ntra. Sra. de Lluc*» (GINARD-FEMENIA, 2004: 272). Actualment, el límit meridional del terme de Sant Josep està marcat per l'autopista Palma-Inca. En qualsevol cas, la parròquia abasta el Pla de Son Nebot de Marratxí i sa Indioteria dins el municipi de Palma.

L'ESTRUCTURA DEL TERRITORI

La parròquia de Sant Josep del Terme comprèn l'àrea situada als extrems de Palma i de Marratxí. L'estructura del territori és el resultat d'un procés històric de parcel·lació en petita propietat i en disseminat, que mantenia les característiques de les zones rurals de la perifèria urbana fins a mitjans de la dècada de 1960. El context originari de gran propietat rural era predominant fins a finals del segle XVIII.⁵ Sens dubte, els primers establits en disseminat s'han de remuntar a la segona meitat del segle XVIII. A la primera meitat del segle XIX el procés de parcel·lació de les possessions donava lloc un entramat de petites propietats familiars. En un conglomerat d'hàbitat dispers, de petita propietat i de possessions més grosses, el poblament estava ben consolidat a la segona meitat del segle XIX. Els pobladors habitaven cases aïllades, generalment a la vora dels camins, i a les possessions.

El Pla de Son Nebot és una comarca situada al nord-oest del municipi de Marratxí, entre el torrent Gros i el camí de Muntanya, sobre l'eix del camí Vell de Bunyola, que també era un conglomerat de poblament dispers, en petites i grans propietats, i que sempre ha tengut una estreta vinculació amb sa Indioteria per raons de proximitat.

A sa Indioteria predominaven els petits propietaris que explotaven directament les finques pel seu compte, amb poques excepcions d'amtgeria i d'arrendament. La dedicació tradicional era, sobretot, l'agricultura, en un esquema de policultiu que combinava secà i regadiu, amb el complement de la petita ramaderia domèstica. La qüestió del regadiu és

⁵ Per visualitzar la situació ens remetem al Mapa de Mallorca de 1785, patrocinat per Antoni Despuig i Dameto.

fonamental. La possibilitat d'accedir a la l'aigua de la font de Mestre Pere (o font de *na Pere*) era un factor essencial tant per al Pla de Son Nebot com sobretot per a sa Indioteria, a l'extrem oriental de l'Horta d'Amunt de Palma. El cas concret de sa Indioteria, el recorregut de la síquia de na Cerdana (documentat a la primera meitat del segle XVII) havia d'incidir decisivament en els processos de parcel·lació i en la consolidació dels establiments, de manera que la síquia és determinant per a la mateixa existència de la barriada.

El nucli primitiu de sa Indioteria es desenvolupava prop del camí Roig, camí dels Reis i camí Vell de Bunyola fins al torrent Gros. Més endavant, creixeria cap al sud del camí Vell de Bunyola. El camí dels Reis, el camí Roig i el camí de na Cerdana són els eixos de la part vella de sa Indioteria. Per la situació entre la carretera de Sóller i la carretera d'Inca, l'eix actual de la barriada és el camí Vell de Bunyola. El camí Nou comunica amb Son Cladera i la carretera d'Inca; el camí Nou, obert l'any 1948, té l'origen en l'anomenada síquia de l'Horta, continuació de la síquia de na Cerdana.

Des de mitjans de la dècada de 1960 s'han succeït els impactes de la urbanització. Molt especialment com a conseqüència de la construcció del polígon industrial de Son Castelló (1964-1967), que transformava una part del territori de sa Indioteria. Durant les dècades de 1980 i 1990 la colonització urbana ha continuat i ha afectat també el Pla de Son Nebot.

ELS PLÀNOLS

Els dos plànols són pràcticament idèntics, però a diferent escala. Sens dubte, l'origen de l'aixecament cartogràfic és el decret episcopal de creació de la parròquia de 9 d'abril de 1935, que establia la delimitació del terme parroquial. El bisbat manava explícitament que: «3. *El Rdo. Sacerdote que fuere nombrado Párroco o Ecónomo de Sant Jusep del Terme en el plazo de tres meses hará cuatro ejemplares de un gráfico detallado de los límites señalados a la nueva Parroquia de entrada, para unir un ejemplar al expediente de erección de Parroquia y custodiar los restantes en los archivos de las Iglesias de Son Sardina, Pont d'Inca y Sant Jusep del Terme*».

És evident que el termini fixat de tres mesos no s'acomplia. El primer plànol escala 1:5.000 està datat el 1938 (tres anys després de la data indicada). La base cartogràfica i topogràfica segurament s'extreia d'un mapa existent, encara que es pogués adaptar l'escala i introduir nous elements topogràfics de detall. El segon plànol, que conté poques modificacions respecte al primer, probablement és una còpia realitzada a escala 1:8.000, l'execució de la qual s'ha documentat l'any 1957.

Primer plànol, escala 1:5.000 (1938)

Títol: *Plano de la Demarcación Parroquial / de San José del Término / Parroquia fundada el 9 de abril de 1935*. Té referència d'autor, de lloc i data de realització: *Mario M. Bretcha.- Palma més IV de MCMXXXVIII*. És un manuscrit, en paper, delineat a tinta i colors. El full té unes dimensions de 110 x 146 cm i conté un mapa de 91 x 123 cm. Escala 1:5.000. No té llegenda ni elements d'ornamentació. El títol se situa a la part inferior dreta. El plànol es conserva plegat, en bones condicions, però té un esqueix a la zona del títol. L'expressió del topònim *San José del Término* en castellà concorda amb les circumstàncies del moment (1938), en plena guerra civil. De l'autor o delineant, se'n coneix el nom, però desconeixem, de moment, la identitat de la persona que hi figura.

Formes de representació: és un plànol que té una base topogràfica. Les corbes de

nivell es representen per línies contínues de color vermell. Una ampla franja de color verd pàl·lid segueix els límits del terme parroquial de 1935. Els camins, amb els ponts, i els trams de les línies dels ferrocarrils Palma-Sóller i Palma-Inca són representats en negre. Petits rectangles de línies de color negre representen les edificacions en disseminat (la gran majoria sense el registre dels topònims). Les zones urbanes més concentrades, particularment les de Son Ametler i del Pont d'Inca, són taques de color negre intens. Els cursos dels torrents estan perfectament representats en color blau.

Segon plànol, escala 1:8.000

Títol: *Plano / del / Termino Parroquial / de / Sant Jusep del Terme*. No hi figura ni el nom d'autor, ni la data de realització. És un manuscrit, en paper, delineat a tinta i colors. Les dimensions del mapa, a l'orla, són 57 x 76,5 cm. Escala 1:8.000; escala gràfica [99 mm = 800 m]. No té llegenda. A la part superior esquerra, té una rosa dels vents de setze puntes, en vermell, negre i gris, amb les indicacions *N, E, S, W*. El plànol està entelat i es conserva emmarcat, amb un vidre; està afectat per la humitat sobretot al quadrant inferior de la dreta.

El títol se situa al quadrant superior de la dreta. A la part esquerra, a mode de dedicatòria, hi ha la reproducció del segell de la parròquia, de forma circular, de 12 cm de diàmetre, que té la imatge del patriarca Sant Josep amb el nin Jesús i la inscripció *PAROECIA STI. IOSEPH / SANT JUSEP DEL TERME*. A baix del títol hi ha representat l'escut heràldic dels Font, sens dubte en relació amb mossèn Jordi Font i Font, ecònom de la parròquia des del 1947. És un escut amb un camper quadrilong francès amb set faixes horitzontals: quatre faixes de color obscur (originalment blaves), separades per tres faixes horitzontals de color blanc (originalment de color daurat) que contenen, respectivament, tres, dues i una flors de lis.⁶

Formes de representació: és un plànol fet sobre una base topogràfica. Les corbes de nivell es representen per línies contínues de color vermell. Una línia discontinua, en vermell, marca els límits del terme parroquial de 1935. Els camins, amb els ponts, i els trams de les vies dels ferrocarrils Palma-Sóller i Palma-Inca són representats en negre. Petits rectangles també de color negre representen les edificacions en disseminat (una gran part sense el registre dels topònims). Les zones urbanes més concentrades, particularment les de Son Ametler i del Pont d'Inca, són taques de color negre intens. Els cursos dels torrents, que originalment haurien estat representats de manera versemblant en color blau, no són actualment visibles.

És clarament una còpia del plànol de 1938, escala 1:5.000, que hauria servit de minuta. Tot i que es reduïa l'escala a 1:8.000, el plànol de 1957 representa els mateixos elements topogràfics que l'anterior, però ampliant el registre de toponímia (el nombre de topònims de 1957 és de 105, el doble que els 52 de 1938). El plànol és anònim i no té data de realització, però a l'inventari de la parròquia consta que «*En 1957 se adquiere: [...] Un cuadro con el Plano-Nuevo de la Parroquia. [...] 25 de marzo 1957.*» (GINARD-FEMENIA, 2004: 258).

⁶ Veure l'escut dels Font a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 5, pàg. 363, 370 i 371.

LA TOPONÍMIA

La superfície total de l'àrea representada als plànols és aproximadament d'uns 24 quilòmetres quadrats, una extensió superior a la que correspon pròpiament a la delimitació del terme parroquial de 1935. A més dels camins, els torrents i les grans propietats, la representació de detall mostra un espai on predomina una estructura de petita propietat, d'assentaments dispersos i disseminats en cases aïllades. És molt concreta la cartografia de la planta dels edificis, però la majoria dels quals apareixen sense els topònims, de manera que la toponímia registrada no és exhaustiva i, a vegades, alguns noms tampoc no estan del tot ben col·locats.

L'execució d'un mapa del territori parroquial el 1938 fa pensar en un registre de toponímia que tenia en compte la informació de primera mà, que s'incrementava considerablement l'any 1957. Les grafies dels topònims no segueixen un criteri general de normalització ortogràfica. No obstant els noms escrits amb correcció, és evident la presència d'errors i la influència del castellà.

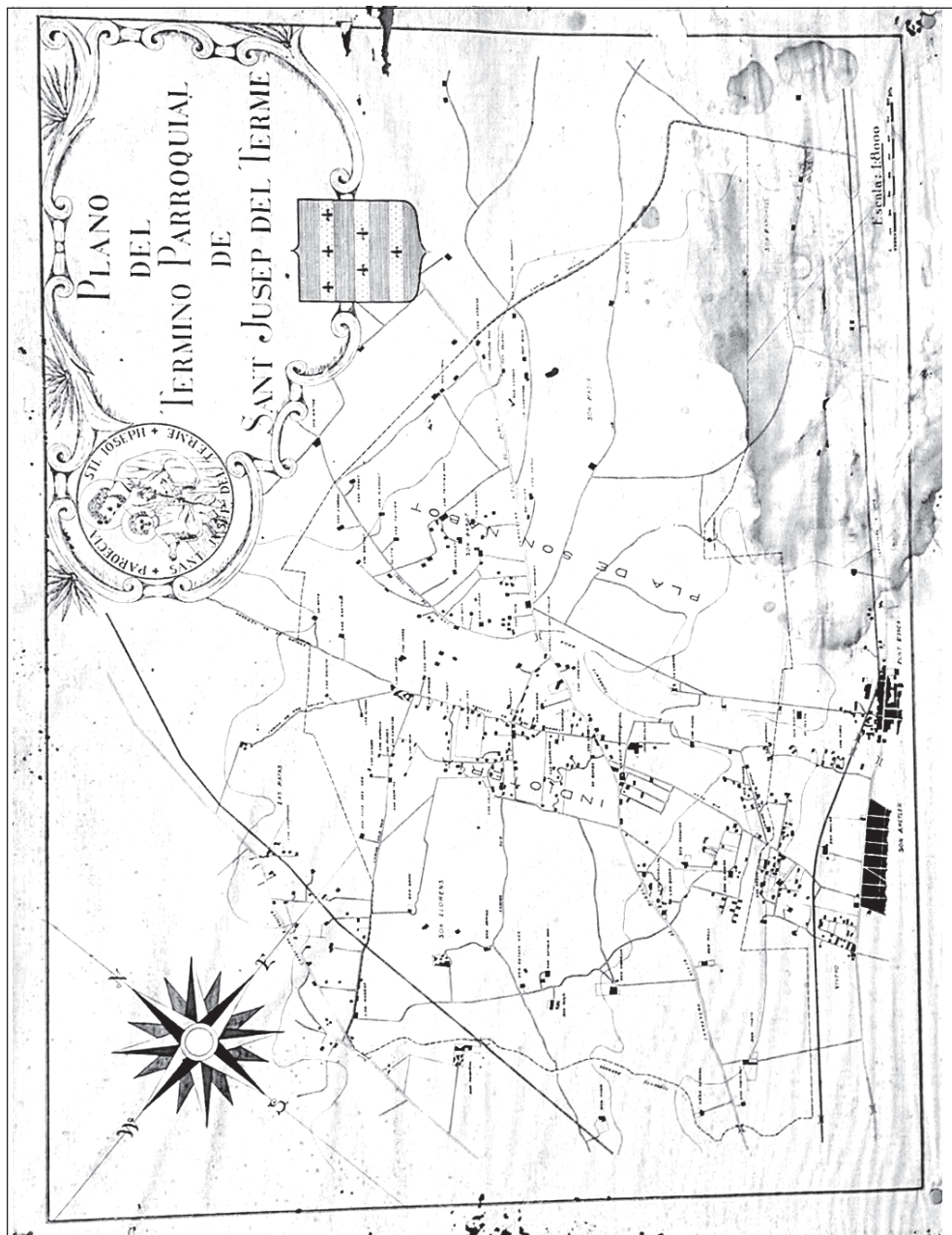
El llistat de topònims s'acompanya amb comentaris particulars, extrets de fonts diverses. Les referències documentals històriques (que són incompletes) que se citen són sobretot de la primera meitat del segle XIX, en base a la consideració que és l'època en què s'articulava una estructura de caràcter comunitari, particularment a sa Indioteria. En concret, per a sa Indioteria, hem consultat una relació de totes les finques i horts del terme de Palma per parròquies⁷ dels anys 1836 i 1841. Un apèndix de la relació de 1836, encapçalat pel terme *Andiotes* (sic), conté una agrupació de seixanta-cinc propietats. A un altre apèndix de la mateixa relació per parròquies de l'any 1841, també encapçalada pel nom *Andiotes*, hi figuren un total de vuitanta-quatre propietats. Quant a les petites propietats en disseminat, a vegades, amb un mateix topònim s'agrupen diversos propietaris.

Els topònims corresponents del mapa de Mallorca de 1785, escala aproximada 1:73.000, patrocinat per Antoni Despuig i Dameto, se citen per Despuig, 1785. La referència Mascaró indica la toponímia registrada al *Mapa General de Mallorca* de Josep Mascaró Pasarius, escala aproximada 1:31.250. A més del treball de camp, s'ha recorregut a diversos informadors. Hem d'agrair en concret la col·laboració de Pere Balaguer Santandreu (sa Indioteria, 1952).

La grafia dels topònims dels dos plànols ha estat objecte de transcripció, tot indicant l'any del plànol de procedència (1938 o 1957). Per altra part, el llistat s'ha completat amb la incorporació de la toponímia d'alguns camins que apareixen representats als plànols però sense denominació (que s'indica entre claudàtors).

Quant a l'evolució del territori i de la toponímia, una part important de les terres han patit els efectes de la urbanització. Algunes propietats actuals (o la part que en resta) conserven, almenys aparentment, una dedicació agrícola o unes característiques més rurals. La gran majoria dels topònims encara són vius a la memòria col·lectiva i molts es mantenen. Això no obstant, n'hi ha que estan en vertader perill d'extinció, perquè el suport físic de la casa i les terres han desaparegut o s'han transformat.

⁷ AMP (Arxiu Municipal de Palma), lligall 936, núm. II.

Plànol de la parròquia de Sant Josep del Terme, escala 1:8.000, circa 1957.

LLISTAT DE TOPÒNIMS

SAN JOSÉ DEL TÉRMINO [1938]; *SANT JUSEP DEL TERME* [1957].- El primer nom a considerar és el de Sant Josep del Terme,⁸ que apareix al títol dels plànols i que és la denominació de la parròquia (en castellà l'any 1938). Des del 1878, any d'inici de les obres del temple, els estaments eclesiàstics promogueren, de forma decidida, la substitució del nom «vulgar» de sa Indioteria per la nova denominació de Sant Josep. La iniciativa no prosperava i s'ha mantingut el nom d'origen popular. El nom de Sant Josep arribava a traslladar-se als registres estadístics oficials. Al *Nomenclátor* del 1920, hi consta el *caserío* de *Son Nicolau o San José*, amb 46 habitants de fet i de dret, separat de sa Indioteria. El *Nomenclátor* de 1930, també separat de sa Indioteria, identificava novament el *caserío* de *Son Nicolau o San José*, amb 4 habitants de fet i de dret (Veure GINARD, 2004; GINARD-FEMENIA, 2004). La versió oficialista del nom de Sant Josep és recollida al *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover-Moll, a la veu *Indioteria*, quan es refereix l'accepció toponímica: «a) topon. Llogaret i gairebé barriada de la ciutat de Palma, que oficialment s'anomena Sant Josep del Terme.»⁹ En qualsevol cas, l'ús toponímic de Sant Josep del Terme s'ha conservat fins a l'actualitat, encara que sigui com un nom restringit a l'àmbit eclesiàstic i parroquial.

[municipi de Palma]

TÉRMINO DE PALMA (1938, en majúscules).

[camí de Passatemp].- És la representació del començament del camí de Passatemp, eix de la barriada de Son Sardina, que va des de l'actual rotonda de la carretera de Sóller fins a la font de na Pere.

CARRETERA DE SOLLER (1938, en majúscules); *CARRETERA A SOLLER* (1957).- És la carretera de Sóller.

[traçat de la via del tren de Sóller].- Apareix el 1938 i el 1957, sense denominació.

LAS RAFAS (1938, en majúscules); *LAS RAFAS* (1957).- Topònim situat fora del terme parroquial, a la zona de Son Sardina. Està documentat a diversos mapes de finals del segle XIX,¹⁰ però és un nom que no hem pogut identificar i del qual en desconeixem l'ús popular. Potser es tracta d'un error traslladat a la cartografia.

⁸ L'origen de l'expressió «*del Terme*» (o «*del Término*», en castellà), a part de referir-se a un terme parroquial específic, també podria interpretar-se com a una possible deformació de la identificació primitiva referida a la «*Iglesia de San José del Término* [municipal] de Palma», documentada en alguns casos (veure, per exemple, ADM III/11/11) (GINARD-FEMENIA, 2004).

⁹ DCVB, tom 6, pàg. 640. Fem notar que l'edició del tom 6 és de l'any 1954. Per altra part, el Doctor Vicenç Maria Rosselló i Verger ens ha informat que a la barriada, a finals dels anys 1950 i principis dels 1960, hi havia rètols amb el nom de Sant Josep del Terme.

¹⁰ Veure, per exemple, el plànol parcel·lari de 1896 de l'Horta de Ciutat de 1896 (AMP), reproduït a l'edició de GOMILA JAQUOTOT, 2000, pàg. XXI.

CAS CHORONDO (1957).- Situat fora del terme parroquial, és un topònim documentat el 1841 (*Can Chorondo*); poc conegut a sa Indioteria.

SA INDIOTERIA [1938, en majúscules]; *INDIOTERIA* [1957, en vermell, molt destacat].- El nom de la barriada té un tractament de topònim major. La documentació més primerenca del nom *Indioteria* és de 1869. L'evolució toponímica ha estat objecte d'un estudi específic (GINARD, 2004).

SON ROSSIÑOL (1957).- Son Rossinyol. Despuig, 1785: *Sô Rosiñol*. Mascaró: *Son Rossinyol*. Fora del terme parroquial; prop del polígon de Son Castelló; una gran part de les terres de l'antiga possessió està actualment (2002-2004) en fase d'urbanització per a una àrea de serveis, que manté el nom de Son Rossinyol.

SON HUGO (1957).- Despuig, 1785: *Sô Hugo*. Mascaró: *Son Hugo*. Antiga possessió afectada per la urbanització. Fora del terme parroquial, es conserven les cases, que mantenen el nom.

TORRENTE DE BARBARÁ (1938, en majúscules); *TORRENTE BARBARA* (1957).- El torrent de na Bàrbara és el límit de ponent del terme parroquial. Mascaró: *Torrent de na Bàrbara*.

CA'SA SENYORA (1957).- Ca sa Senyora. Mascaró: *Ca sa Senyora*. Al límit de la parròquia, des de mitjans dels anys 1960, la finca està ocupada pel convent de les monges dominiques de Santa Catalina de Sena.

SON FORTEZA (1938).- Son Fortesa. Fora del terme parroquial, la parcel·lació i el procés d'urbanització s'iniciaven l'any 1927.¹¹ El barri manté el nom.

SON FUSTERET (1957).- Mascaró: *Son Fusteret*. Denominació procedent de la segregació de Son Fuster. Al límit de la parròquia i molt propera a la via de cintura, part de les terres han patit els efectes de la urbanització.

SON FUSTER (1938); *SON FUSTE* (1957).- Son Fuster. Despuig, 1785: *Sô Fuster*. Mascaró: *Son Fuster*. Les terres d'aquesta antiga gran propietat (Son Fuster, Son Fuster Nou i també Son Fusteret), entre el camí Vell de Bunyola i la carretera d'Inca, s'han de considerar urbanitzades. Es manté el nom de polígon de Son Fuster.

SON MOLL (1938); *SON MOLL* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Moll*. Mascaró: *Son Moll*. La finca, que manté el nom, és ocupada per la Granja Escola Jovent des del 1998.

SON CASTELLÓ (1938); *SON CASTELLO* (1957).- Son Castelló. Despuig, 1785: *Sô Casteyó*. Mascaró: *Son Castelló*. Les terres de la possessió estan completament urbanitzades. El topònim dóna nom al polígon industrial de Son Castelló.

[camí dels Moliners].- El camí apareix representat sense denominació, però està ben documentat i és conegut per tradició oral. El camí, actualment desaparegut, passava prop de Son

¹¹ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 6, pàg. 20.

Castelló i anava del camí Vell de Bunyola a la carretera de Sóller, per enllaçar amb la carretera de Valldemossa, on es localitzaven els molins de la font de la Vila. El nom s'ha perdut amb el camí, enterrat pel polígon de Son Castelló.

SON VIGO (1938); *SON RIGO* (1957).- Son Rigo. Despuig, 1785: *Sô Rigo*. Mascaró: *Son Rigo*. Terres ocupades pel polígon de Son Castelló, on un carrer conserva el topònim («Vial Son Rigo»).

SON ESTACA NOU (1957).- Propietat segregada de Son Estaca, ocupada pel polígon de Son Castelló.

SON ESTACA VEY (1957).- Son Estaca. Despuig, 1785: *Sô Staca*. Mascaró: *So N'Estaca*. Terres ocupades pel polígon de Son Castelló.

SON ESPINA (1938); *SON ARPINA* (1957).- Son Arpina. Despuig, 1785: *Sô Arpina*. Mascaró: *So n'Espina*. Nom documentat amb diferents grafies (també *Orpina* i *Horpina*). La parcel·lació històrica de part de la propietat és a l'origen de l'establiment de sa Indioteria. La possessió de principis dels anys 1960 era ocupada pel polígon de Son Castelló.

SON LLORENS (1938, en majúscules); *SON LLORENS* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Llorès*. Mascaró: *Son Llorens*. Les terres eren ocupades pel polígon de Son Castelló.

SON DAVIU (1938); *SON DAVIU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Daviu*. Mascaró: *Son Daviu*. Les terres estan urbanitzades, formant part del polígon de Son Castelló.

CAMINO DELS REIS (1938); *CAMINO DELS REIS* (1957).- Camí dels Reis. El plànol fa referència al sector que enllaça amb la carretera de Sóller, que s'ha vist en part afectat pel polígon de Son Castelló. El traçat actual complet del camí dels Reis connecta el camí Vell de Bunyola amb la carretera de Sóller i el recorregut té un tram paral·lel a la síquia de na Cerdana.

CAN MARRAP (1957).- Al límit del terme parroquial, és un topònim ben conegut per tradició oral.

SON PONS DES COS (1957).- Son Pons des Cós. Terres procedents, entre d'altres propietats, de l'antiga Son Pons, que apareix a Despuig, 1785: *Sô Pons*. Mascaró: *Son Pons des Cos*. Com el nom indica, antigament hi havia un cós on es feien corregudes. Es manté la finca i el nom.

CAN CASETES (1938); *CAN CASETAS* (1957).- Can Casetes. Propietat documentada el 1836 (*Can Casetes*). Es conserva el nom.

CAS LLAUNE (1957).- Cas Llauner. Propietat documentada el 1818 (*Cas Llauné*, com a procedència de Son Pons) i el 1841 (*Cas Llaune*). Es manté la finca i el nom.

CAS CAPELLA (1957).- Cas Capellà. El 1836 es documenta *Can Alorde Terres del Capella Mateu Arendat* i el 1841 *Cas Capella Meteu*.

CAN MOREY (1957).- Can Morei. Es conserva la finca i el nom.

CAN CABETAS (1957).- Can Casetes (és la segona casa que apareix amb aquest nom).

CAN ROIG (1957).- Can Roig. Es manté el nom.

CAMINO DE NA CERDANA (1938); *CAMINO DE NA CERDANA* (1957).- El camí de na Cerdana té l'origen en el recorregut de la síquia de na Cerdana (documentat des de la primera meitat del segle XVII, 1623). La característica de la representació cartogràfica és que inclou l'actual camí 140 (que en realitat és també el camí de na Cerdana i així consta documentat a diverses escriptures de propietat), un tram de l'actual camí dels Reis i tot l'actual camí de na Cerdana; és a dir, el plànol respecta tot el recorregut de la síquia de na Cerdana, des de la carretera de Sóller fins al camí Vell de Bunyola. El camí (que actualment manté el nom des del Pontet fins al camí Vell de Bunyola) era declarat d'utilitat pública el 12 de juny de 1901 i camí veïnal el 23 de juliol de 1909 (GINARD, 1985). L'antiga síquia de na Cerdana és un factor bàsic per a la localització i la consolidació de la barriada de sa Indioteria.

CAN ALORDA (1938); *CAN ALORDA* (1957).- Can Alorda. Propietat documentada el 1836 (*Can Alorda*) i el 1841 (*Can Alorde*). Mascaró: *Ca N'Alorda*. Una part ha estat parcel·lada, però la finca actual manté el nom.

CAS SELLETÉ (1938); *CAN SALLETE* (1957).- Cas Selleter, prop de l'actual camí 140. Propietat documentada el 1841 (*Cas Sallate*). Mascaró: *Cas Selleter*. La finca actual manté el nom. Es pot veure afectada pel projecte del segon cinturó.

CAMINO DE CAS SELLETÉ (1938, en majúscules); *CAMINO DE CAN SALLETE* (1957).- És un camí que passa per Cas Selleter, des de la carretera de Sóller fins a *sa Punta* (a l'actual camí 140).

SA ROTA (1957).- Mascaró: *Sa Rota*. L'Ajuntament de Palma hi manté un viver de plantes. Es conserva el nom.

CAS SASTRE (1957).- Propietat documentada el 1836 (*Cas Sastre*) i el 1841 (*Cas Sastre*). Mascaró: *Cas Sastre*. La finca actual manté el nom. Es pot veure afectada pel projecte del segon cinturó.

CAN JORDÁ (1938); *CAN JORDA* (1957).- Can Jordà. Propietat documentada el 1841 (*Can Jordà*). Mascaró: *Can Jordà*. La finca actual conserva el nom.

CAS FERRÉ (1938); *CAS FERRE* (1957).- Cas Ferrer. Propietat documentada el 1841 (*Cas Ferre*). Mascaró: *Cas Ferrer*. Les terres estan parcel·lades. Les cases conserven el nom.

CAN MORANTA (1938); *CAN MORANTA* (1957).- És un topònim documentat el 1836 (*Can Morante*) i el 1841 (*Can Morante*), amb diversos propietaris, situats entre l'actual camí dels Reis (al tram paral·lel a la síquia de na Cerdana) i el torrent Gros.

CAN ENRIQUE (1957).- Can Enric. Propietat documentada el 1836 (*Can Enrich*) i el 1841 (*Can Anric*). Mascaró: *Ca N'Enric*. Les terres han estat parcel·lades. Es conserven les cases i es manté el nom.

CAN PASQUET (1957).- Nom documentat el 1836 (*Can Pescet*) i el 1841 (*Can Pescet*), amb diversos propietaris. Es conserva el topònim.

[camí de Can Caietano o camí de Can Gaietà].- Camí que va del camí Roig cap a la propietat de Can Caietano, de la qual pren el nom. La propietat està documentada el 1836 com *Can Retat* («*Can Retat den Seguí es Ferrer per son conte 18*» [Lliures]). El nom antic canviava pel nom actual de Can Caietano, agafant el nom de pila del propietari, documentat el 1841 («*Can Cayetano Segui por su cuenta 15*» [Lliures]).

CAN MARTI VEY (1957).- Can Martí Vell. El 1836 es documenta un *Can Marti Cañellas*. Es conserva el nom de Can Martí.

EL PONTET (1957).- *Es Pontet* és el lloc de confluència dels actuals camí dels Reis, camí Roig i camí de na Cerdana. El nom prové d'un petit pont que permetia passar per damunt de la síquia de na Cerdana. Tradicionalment, ha estat un punt neuràlgic de la vida civil de sa Indioteria vella, sobretot perquè al mateix indret s'hi troba *es Cupet*,¹² des d'on se centralitzava bàsicament (i encara ara) la distribució d'aigua per als petits regants de la barriada. És un topònim viu, encara que, avui en dia, per proximitat, també identifica sobretot l'actual establiment que havia estat l'antic cafè i botiga de *Can Ros*.

CAMINO ROIG (1957).- És el camí Roig amb tot el traçat. Mascaró: *Camí Roig*. La part occidental del camí desapareixia dins el polígon de Son Castelló. L'antiga sortida a la carretera de Sóller coincideix amb l'actual carrer de Sant Francesc de Sales.

CAN CALUT (1957). Topònim situat devora el camí Roig i al límit de l'actual polígon de Son Castelló.

[camí del Fred].- El camí actual connecta el camí Roig i el camí de na Cerdana. Als plànols no té el traçat ben consolidat.

CAN FEDERIC (1957).- Propietat documentada el 1826 (*Can Fadalich*), el 1836 (*Can Fedalich*) i el 1841 (*Can Fedelic*). La finca actual manté el nom de *Can Fedelic*.

SA MIDONERIA (1957).- Sa Midoneria o s'Amidoneria és dels pocs topònims que és indicatiu d'una activitat de caràcter industrial. Es manté el nom.

CAS CABRIT (1957).- Propietat documentada el 1841 (*Cas Cabrit*). Mascaró: *Cas Cabrit*. La casa ha fet les funcions amb cafè i botiga i probablement d'hostal de carretera. Actualment encara és un cafè, que conserva el nom.

SA BOMBA (1957).- Sa Bomba és una propietat documentada el 1836 (*Se Bombe* i *S. Bomba*) i el 1841 (*S. Bombe*). Desconeixem en concret l'origen del nom, però podria fer referència al significat d'una màquina per elevar aigua. Històricament se subdividia en sa Bomba Vella i sa Bomba Nova. A les terres de sa Bomba Vella s'hi feia una de les primeres

¹² *Es Cupet* és un recipient d'obra que serveix per distribuir l'aigua.

urbanitzacions modernes, que rebia el nom de Torre Vella (1963-1964); des del 1974 els solars que havien quedat buits de la urbanització eren ocupats per blocs d'habitatges (anomenades *ses verdes*). A sa Bomba Nova (Mascaró: *Sa Bomba Nova*), que confrontava amb el polígon de Son Castelló, la Cooperativa Sindical el 1969 hi construïa blocs d'habitatges (anomenats *ses blanques*), ocupats des del 1971. Després d'una ocupació urbana intensiva, actualment es manté el camí de sa Bomba i es conserven les cases de sa Bomba Vella (anomenades sa Bomba); el més característic és l'estructura d'un antic molí de vent, en relació al qual s'hi ha localitzat una mola datada l'any 1802.¹³

[camí de sa Bomba].- Camí que anava del camí de Bunyola cap a l'interior, passant per davant sa Bomba Vella. Actualment es manté una part del camí que connecta amb el carrer de Gabriel Cortès de la urbanització de sa Bomba Vella.

CAS BARRERAS (1938); *CAS BARRERAS* (1957).- Nom documentat el 1836 (*Can Barrera*) i el 1841 (*Can Barrera*), amb diversos propietaris. Es conserva Can Barrera.

CARRETERA VIEJA DE PALMA BUÑOLA (1938, en majúscules); *CARRETERA VIEJA DE BUÑOLA* (1957).- És el camí Vell (o carretera Vella) de Bunyola. És el *Chemin de Bunola*, que conduïa a la Porta Pintada, i que apareix al plànol de Palma de Nicolas de Fer (París, 1715). Fins al torrent de na Bàrbara, també s'ha vist afectat pel polígon de Son Castelló. Des de sa Indioteria, un ramal de la continuació de la síquia de na Cerdana seguia paral·lel al camí (les restes de la conducció són encara identificables fins al polígon). Lògicament, la representació cartogràfica inclou, després del pont del torrent Gros, el traçat del camí dins el terme de Marratxí.

CAS AUSELLAS (1957).- És *Ca ses Aucelles*. Nom documentat com a mínim des del 1826 (*Ca s'aucella*).¹⁴ Fins al 1980 identificava una petita agrupació de cases, que fou arrasada a causa de la construcció de la rotonda que connecta el polígon de Son Castelló amb l'autopista Palma-Inca i la via de Cintura.

CAN BORRA (1957).- Can Borra. Mascaró: *Can Borra*. Es conserva la casa.

SES TANQUES (1957).- Despuig, 1785: *Tanca*. Mascaró: *Ses Tanques*. La zona s'ha vist afectada pel traçat de l'autopista Palma-Inca. El topònim és poc conegut.

IGLESIA PARROQUIAL (1957).- És el solar de les dependències parroquials i de l'església de Sant Josep, procedent de terres de Son Nicolau, cedides pel propietari Joan Palou i Miró. És ocupat pel temple, la casa rectoria, el convent i col·legi de les monges agustines, el saló parroquial i la plaça de la parròquia o plaça de l'església. Els terrenys immediats a l'església fins a l'actual autopista Palma-Inca eren objecte d'un primitiu projecte de caràcter urbànic, dels anys 1930, amb una planificació i el traçat de diferents carrers: de Palou del Reguer (antic Sant Josep), de Galatzó, de Sant Mateu, de Sant Lluc, de Sant Marc, de Sor Tomassa i de les Cabrelles. Mantenia unes característiques rurals fins temps recents. L'any

¹³ Informació de Gabriel Janer Manila.

¹⁴ AMP, Lligall 893, núm. II, f. 131 v.

1967 apareixien els primers blocs de pisos al carrer de Sant Marc; actualment, tot i que existeix alguna finca com Can Caragol Nou, gairebé la totalitat de la zona està urbanitzada de manera intensiva, amb construccions de pisos molt noves, com les de Can Balaguer i Can Salom.

SON NICOLAU (1938); *SON NICOLAU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Nicolas*. Mascaró: *St. Nicolau*. La possessió de Son Nicolau ha tengut un paper molt important en l'evolució de sa Indioteria, sobretot pel que fa a la disponibilitat d'aigua, tant de font com de pou. Les cases (amb la capella que havia estat oratori públic des de 1746) s'han conservat en bon estat gràcies a un conegut establiment d'oci, *Abacanto*, que potser acabi per substituir el topònim tradicional.

[camí de Son Nicolau].- El camí (que tenia una síquia paral·lela) va del camí Vell de Bunyola (de davant Cas Cabrit) a les cases de Son Nicolau (fa anys que la possessió també té l'entrada pel camí Nou).

SA CABANA NOVA (1938); *CAN NICOLAUET* (1957).- La finca actual és Son Nicolauet, nom derivat per segregació de Son Nicolau. Mascaró: *St. Nicolauet*. La denominació de sa Cabana Nova potser sigui perquè confronta amb sa Cabana (anomenada sa Cabana Vella el 1938), amb el torrent Gros enmig que fa de partió, i perquè eren propietat de la mateixa família.

HOSTALET DEN PERELLO (1957).- És *s'Hostalet*. L'afegit *den Perello* és pel malnom de la família. Era un antic hostal situat a un camí públic just al límit del terme municipal, a la confluència del camí Vell de Bunyola amb el camí dels Reis, prop del pont del torrent Gros. Sens dubte, aquest és l'hostal representat al mapa de Mallorca de 1785.¹⁵ A la façana de la casa es conserva una inscripció amb la data 1776. El 1818 el propietari era *Jayme Jaume*. El 1826 apareix documentat com a *Hostal des Pont de Buñola*, propietat de *Jayme Jaume casado*. Posteriorment, *circa* 1836, es documenta *Hostalet del camí de Buñola*, propietat dels *Hereds. de Jayme Jaume*, amb *Casa y 4 1/2 qd*. El 1836 també apareix com a *Hostal de Buñola per son conte 50* [Lliures]. El 1841 la referència és *Sostelet Bartomeu Jayme por su cuenta 30* [Lliures]. La denominació *Hostalet d'en Perelló* potser sigui una lleugera confusió, perquè Can Perelló (nom documentat el 1818, *Can Perello*, i el 1841, *Can Pareyjo*) és una propietat veïna. El mapa de Mascaró registra correctament *s'Hostalet* i *Can Perelló*. El topònim viu és *s'Hostalet*.

TORRENTE GROS (1938, en majúscules); *TORRENTE GROS* (1957).- El torrent Gros és el límit dels municipis de Palma i Marratxí. També és la divisòria entre sa Indioteria i el Pla de Son Nebot. De fet, per als indioters, el Pla de Son Nebot és *allà deçà des torrent* (GINARD, 1991).

VIA ALOY (1957).- És el nom que el plànol de 1957 assigna a l'actual camí Nou, que té l'origen en la síquia de l'Horta, continuació de la síquia de na Cerdana, des del camí vell de Bunyola fins al camí d'en Maiol i la carretera d'Inca. El diumenge dia 14 de novembre de

¹⁵ Val a dir que la proximitat de Cas Cabrit (al camí Vell de Bunyola) i de Cas Andritxol (a l'indret del Pontet), que també haurien pogut fer funcions d'hostals de carretera, ens ha fet dubtar alguna vegada a l'hora d'identificar *s'Hostalet* amb l'hostal del mapa de 1785.

1948, amb la presència del Governador Civil i del batle de Palma, es realitzava la benedicció i la inauguració del camí Nou, que fins aleshores era el caminet de pas paral·lel al traçat de la síquia de l'Horta fins a Can Roses i Son Cladera. L'ecònom i el metge de sa Indioteria havien demanat a l'Ajuntament que el nom del nou carrer fos el de Guillem Aloy Salom, indioter i antic regidor de l'Ajuntament de Palma. La proposta de denominació personalitzada del camí no tenia cap efecte (GINARD-FEMENIA, 2004: 229-230). Potser el nom de «*Via Aloy*» figuri al plànol de 1957 perquè probablement el mapa del terme parroquial era un obsequi dels feligresos al responsable de la parròquia i és molt possible que Guillem Aloy en fos un dels promotors. El topònim actual és camí Nou.

CAN MAYOL (1957).- Can Maiol. Mascaró: *Can Maiol*. Els terrenys han estat objecte de parcel·lació i d'urbanització. Es conserva el nom.

CAMINO DE CAN MAYOL (1957).- Camí d'en Maiol (des de Can Maiol fins a la carretera d'Inca).

SON CLADERA (1957).- Despuig, 1785: *Sô Cladera*. Mascaró: *Son Cladera*. La construcció de blocs d'habitatges des del 1964 suposava la urbanització de la major part de la possessió, que pertanyia al terme parroquial fins al 1969. El barri actual manté el nom de Son Cladera.

CAN ROSES (1938); *CAN ROSES* (1957).- Mascaró: *Can Roses*. Fora del terme parroquial, la zona és urbanitzada com a continuació de Son Cladera. Es conserva el nom.

CAS MOLONS (1957).- Cas Molons. Nom ben conegut per tradició oral.

CAN COMPANYYS (1938); *CAN COMPANYY* (1957).- Can Company. La finca actual manté el nom.

SON ADOLSA (1938); *SON ADOLSA* (1957).- So na Dolça. Mascaró: *So Na Dolça*. Fora del terme parroquial; propera als habitatges de pisos promoguts pel Patronat Mare de Déu de Lluc (acabats el 1959).

SON RUTLAN (1938); *SON RULLAN* (1957).- Son Rullan. Mascaró: *Son Rul·lan*. Situat fora del terme parroquial, els terrenys estan completament urbanitzats. El barri actual manté el nom.

CARRETERA DE PALMA INCA ALCUDIA (1938, en majúscules); *CARRETERA A INCA* (1957).- És la carretera d'Inca (fora del terme parroquial).

VIVERO (1938, en majúscules); *VIVERO* (1957).- Es Vivero. Mascaró: *Es Vivero*. Nom derivat d'un antic viver de plantes, construït el 1854 pel Ministeri d'Obres Públiques en terrenys adquirits a la possessió de Son Montserrat.¹⁶ Fora del terme parroquial, és una zona completament urbana que manté el nom.

¹⁶ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 18, pàg. 213.

SON AMETLER (1938, en majúscules); *SON AMETLER* (1957).- Despuig, 1785: *Só Ametler*. Als plànols és possible identificar el traçat de la primera urbanització, feta el 1923 sobre unes 60 quarterades, segons projecte de Jaume Alenyar Ginart i promoguda per Baltasar Valentí Forteza.¹⁷ Mascaró: *Son Ametler*. Fora del terme parroquial, l'àrea és urbana i manté el nom.

[municipi de Marratxí]

TÉRMINO DE BUÑOLA (1938, en majúscules).

PLA DE SON NABOT (1957, en vermell, molt destacat).- El Pla de Son Nebot, que figura al plànol de 1957 com a topònim major, pren el nom de la possessió de Son Nebot.

CAMINO DE CAN CANUT (1938); *CAMINO DE CAN CANUT* (1957).- Els plànols registren el camí de Can Canut, que va des del camí Vell de Bunyola, en paral·lel al torrent Gros, en direcció a Can Canut, a l'extrem del terme municipal de Marratxí. També es conegut i està documentat com a camí de Son Frau. Actualment, és el camí de sa Fita. El 1937 s'adobaven i eixamplaven alguns trams del camí, que el 1938 era declarat veïnal;¹⁸ s'hi feia una modificació l'any 1942 i s'asfaltava el 1969 (ORDINES *et alter*, 2002: 19-20). Devora Can Canut, el creuer format per tres camins, el camí de sa Fita, l'actual camí de Son Frau (que arriba a la carretera vella de Bunyola) i el que arriba a Son Reus, coincideix amb el límit dels termes municipals de Bunyola, Palma i Marratxí; recentment, la cruïlla ha estat transformada en una rotonda.

CAN PUIG (1957).- Mascaró: *Can Puig*. Pren el nom d'un propietari, Joan Puig i Mas, natural de Campos (veure GINARD-FEMENIA, 2004: 216, nota 3). La finca ha estat parcel·lada.

SON JUSEP (1957).- Son Josep. Mascaró: *St. Josep*. Les cases velles estan en procés de reforma (2004). Els voltants han patit algunes parcel·lacions. Es conserva el nom.

CAN BUCH (1957).- A més de la casa de Can Buc, el topònim ja apareixia al mapa de Mallorca de 1785 (*Câ Buc*) com a un lloc de «*Muchas casas separadas ó Establecimientos*». Segons Berard (1789; ed. 1983: 302), «*Can Buch también son varias casas reunidas*». Mascaró: *Can Buc*. El topònim dóna nom a l'indret situat entre l'actual camí de sa Fita, el camí Vell de Bunyola i Can Bronquet. La zona ha estat molt parcel·lada, però es manté el topònim.

CAN CALET (1957).- Can Quelet. La finca actual manté el nom.

¹⁷ Veure *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 18, pàg. 213.

¹⁸ De l'any 1938, ORDINES *et alter* (2002:19-20) reproduïen aquesta queixa veïnal: «*que el camino del barrio de Son Nebot, llamado de Sa Fita, se halla desde hace mucho tiempo en estado intransitable y que además necesita ensancharse en varias partes por no poder dos carros que se encuentren sin pisar el terreno colindante, siendo ello un gran inconveniente, siendo este el único camino de dicho barrio, aparte de la carretera de Palma a Buñola que lo atraviesa y por tanto, el de más importancia para el tránsito por el gran número de vecinos que han de servirse de él necesariamente, considera de suma necesidad el que se proceda cuanto antes a su arreglo y a ponerlo en las debidas condiciones de anchura para salvar los inconvenientes apuntados*».

SA FITA (1957).- Mascaró: *Sa Fita*. La finca ha estat en part parcel·lada, però es manté el topònim.

CAS SASTRET (1957).- Cas Sastret. La finca actual manté el nom.

CAS TEIXIDO (1957).- Cas Teixidor o Cas Teixidor Vell. Mascaró: *Cas Teixidor Vell*. Tot i que hi ha les cases velles, la propietat s'ha vist molt afectada per les parcel·lacions.

CAS TEIXIDO NOU (1957).- Cas Teixidor Nou. Mascaró: *Cas Teixidor Nou*. La finca actual manté el nom.

CAN FLASQUET (1957).- *Can Flesquet*. Mascaró: *Can Fresquet*. La finca manté el topònim.

CAN GARRIGA (1957).- Mascaró: *Can Garriga*. La finca actual conserva el nom, tot i que està en part parcel·lada i urbanitzada.

CAN CANUT (1957).- Mascaró: *Can Canut*. Es conserven les cases i dóna nom a l'àrea del recent Parc de Tecnologies Ambientals del Consell de Mallorca.

SON FRAU (1938); *SON FRAU* (1957).- Despuig, 1785: *Sô Frau*. Era una de les grans possessions de Marratxí. Antiga propietat de l'orde dels dominics, fou desamortitzada el 1835. Les subdivisions diversificaren la toponímia: Son Frau de Dalt (Mascaró), Son Frau de Baix (Mascaró) i Son Frau d'en Serra (Mascaró: *Can Serra*).

SON SINTES.- Son Sintes. Mascaró: *Son Sintas*. Fora del terme parroquial, es conserva el nom.

SON REUS (1938, en majúscules).- Amb diverses segregacions, es conserva el nom.

CAMINO DE MONTAÑA (1938); *CAMINO DE MONTANA* (1957).- El camí de Muntanya és el límit oriental del terme parroquial. Mascaró: *Es Camí de Muntanya*.

CAN BRONQUET (1957).- Mascaró: *Can Bronquet*. La finca actual manté el topònim. A l'antic rellotge de sol de la façana restaurada de les cases hi figura la data de 1837. [Camí de Son Macià]. Camí del camí Vell de Bunyola a les cases de Son Macià. L'antiga connexió amb el camí Vell de Bunyola (davant les cases de Can Bronquet) ha estat modificada a causa de les urbanitzacions.

SON MACIÀ (1938, en majúscules); *SON MASIA* (1957).- Son Macià. Despuig, 1785: *Sô Macià Negre*. Mascaró: *Son Macià*. Des dels anys noranta, una part de les terres de la possessió, en concret les que confronten amb sa Cabana, han estat objecte de diverses urbanitzacions. Es conserven les cases i part de la propietat, que es pot veure molt afectada pel projecte del segon cinturó. Es manté el nom.

SON CREVÉ (1938); *SON CREVE* (1957).- Son Creuer. Mascaró: *Son Creuer*. Prop de Son Macià, les cases estan mig esbucades.

SON GUIEM (1957).- Son Guillem. Despuig, 1785: *Sô Guiem*. Mascaró: *Son Guiem*. La finca actual manté el nom.

CAS METJE (1957).- Cas Metge. Mascaró: *Cas Metge*. En part parcel·lada, es conserven les cases i es manté el nom.

SON NABOT (1957).- Son Nebot és la possessió que dóna nom al Pla de Son Nebot. Despuig, 1785: *Sô Nabot*. Berard (1789, ed. 1983: 302) esmenta la «*Família distinguida Nebot de Son Nebot*». Mascaró: *Son Nebot*. La propietat actual conserva el nom.

CAN SIONET (1957).- Can Sionet. Ha estat objecte de parcel·lació.

SON SALETAS (1938); *SON SALETES* (1957).- Son Saletes. Mascaró: *Son Saletes*. La finca manté el nom.

SON VERGÉ (1938); *SON VERGER* (1957).- Mascaró: *Son Verger (Can Bota)*. Més que Son Verger el nom popular era Can Bota. La finca manté el nom de Son Verger.

SES LLEGÍTIMES (1938); *SES LLEGITIMES* (1957).- Ses Llegítimes. Mascaró: *Ses Llegítimes*. Ha estat parcel·lada. Es manté el nom.

SON VIALO (1938); *SON SIALO* (1957).- Son Bieló. Mascaró: *Son Bieló*. Parcel·lada; les cases mantenen el nom.

SON DAVIU (1938); *SON DAVIU DE MARRAXIT* (sic) (1957).- Son Daviu (de Marratxí). Al plànol de 1957 la denominació apareix probablement per contraposició a l'altre Son Daviu, situat dins sa Indioteria. Mascaró: *Son Daviu Nou*. Propietat parcel·lada; les cases mantenen el nom.

CAS CAPELLES NOU (1957).- Cas Capellers Nou. Mascaró: *Cas Capellers Nou*. Ha patit parcel·lacions.

CAN ARBONA (1938); *CAN ARBONA* (1957).- Mascaró: *Ca N'Arbona*. La finca actual manté el nom.

[Camí de sa Cabana].- Camí que va del camí Vell de Bunyola (de davant Can Bronquet) cap a sa Cabana. És un camí relativament recent, de la primera meitat del segle XX. Segons ORDINES *et alter* (2002: 19), a partir de 1922 es parlava de la unió del camí de sa Cabana amb el camí Vell de Bunyola; el 1924 es declarava d'utilitat pública. És l'eix de les recents urbanitzacions de sa Cabana i de Son Macià.

SA CABANA VEIA (1938); *LA CABANA* (1957).- Sa Cabana. Mascaró: *Sa Cabana*. Propietat històricament vinculada a Son Nicolau (a l'altra part del torrent Gros). Les terres de sa Cabana han estat urbanitzades de manera intensiva. Les antigues cases eren arrasades per l'autopista Palma-Inca. La barriada actual manté el topònim.

F. TEXTIL (1957).- Es refereix a l'antiga fàbrica tèxtil situada entre el Pont d'Inca i sa Cabana. L'estructura de l'edifici encara es conserva, ocupada per les dependències del col·legi Liceu Balear.

CAN FIDEU (1957).- Can Fideu. La zona està urbanitzada.

ESTACION PONT D'INCA (1938, en majúscules); *PONT D'INCA* (1957).- L'estació del tren i el nucli urbà del Pont d'Inca estan fora del terme parroquial. La zona està completament urbanitzada.

FERROCARRIL DE PALMA A MANACOR (1938, en majúscules; 1957, sense denominació).- És la via del tren Palma-Inca-Manacor (igualmente representada dins el municipi de Palma).

CAN CARBONELL (1938); *CAN CARBONELL* (1957).- Mascaró: *Can Carbonell*. Fora del terme parroquial; existeixen les cases, però la propietat està urbanitzada.

SON RAMONELL (1957).- Mascaró: *Can Ramonell*. Fora del terme parroquial. Les terres estan urbanitzades, properes a la gran superfície comercial *Alcampo*.

TORRENTE DE CONA (sic) *NEGRE* (1938, en majúscules); *TORRENTE DE COA NEGRE* (1957).- És el torrent de Coa Negra. Mascaró: *Torrent de Ses Mates*.

L'EVOLUCIÓ DEL TERRITORI

Amb el pas del temps el territori ha evolucionat i ha canviat. L'àrea de la parròquia de Sant Josep del Terme és un espai que ha patit una transformació especialment profunda. En relació als plànols de 1938 i de 1957 és possible pensar que el període de temps ha estat relativament curt fins a l'actualitat, però la cartografia és interessant perquè ofereix la imatge d'una zona que tenia els aspectes propis d'un espai rural, de petita i gran propietat i d'assentaments en disseminat.

En primer lloc, és fàcil constatar la decadència i l'abandó de les activitats agrícoles tradicionals. En tot cas, en ocasions, és possible observar el manteniment d'alguna activitat agrària, residual o transitòria, que podria considerar-se, amb escasses excepcions, com a agricultura a temps parcial i també de *hobby farmers* o d'agricultura d'oci. Algunes propietats actuals presenten encara, almenys en aparença externa, signes d'una dedicació agrícola.

En segon lloc, sens dubte, el factor de canvi més espectacular és el derivat del procés generalitzat d'urbanització, tant per actuacions urbanístiques planificades, com pels impactes d'una urbanització de caràcter rururbà, que en gran part ha estat incontrolada i en bona mesura d'autoconstrucció, tant dins Palma com dins Marratxí. El fet de ser una zona situada a la perifèria de Palma ha contribuït a potenciar el grau d'impacte, que ha estat particularment notable des de mitjans dels anys 1960 i que ha augmentat sobretot durant els darrers vint anys.

A mitjans dels anys 1960 els impactes per al territori eren els projectes urbanístics, especialment a la zona de sa Indioteria. La primera urbanització moderna és de 1963-1964 dins les terres de sa Bomba Vella, molt pròxima a l'església parroquial. La urbanització rebia el nom de Torre Vella. L'ocupació dels solars era inicialment molt escassa; des del 1974 els solars que havien quedat buits eren ocupats per blocs d'habitatges (anomenats *ses Verdes*).

De totes maneres, la major actuació fou la construcció del polígon industrial de Son Castelló, que ocupa una extensió d'unes 313 quarterades (2.226.517 m²). Les obres, promogudes per l'Associació Sindical d'Industrials de Mallorca (ASIMA), començaren el 1964

i s'acabaren el 1967. La primera denominació oficial assignada fou la de *Polígono de La Victòria* (un dels punts centrals del polígon encara manté la denominació de plaça del *Caudillo*). Més endavant, l'any 1984, el polígon rebia el nom de Ramon Esteban Fabra (1927-1983), primer president d'Asima.

Malgrat que, finalment, el polígon de Son Castelló és conegut pel nom tradicional d'una de les possessions afectades, és possible intuir que els noms de les altres propietats incloses dins la urbanització, que és una toponímia que s'ha conservat fins ara a la memòria col·lectiva, potser s'ha de considerar pràcticament perduda per les noves generacions. Ens referim a Son Arpina, Son Estaca, Son Llorenç o Son Daviu. Entre les denominacions dels carrers del polígon, dedicades gairebé exclusivament a noms d'antics gremis artesans, només un simulacre de carrer ha conservat el topònim de Son Rigo.

El polígon de Son Castelló se situa estratègicament entre el camí dels Reis, el camí Vell de Bunyola i la carretera de Sóller. És una àrea urbana, connectada per la via de cintura, amb les autopistes i tota la xarxa radial de carreteres de Mallorca. A més de l'ocupació immediata de les terres de cultiu de les diverses finques, ocasionava la desaparició de gran part del camí Roig i de tot el camí dels Moliners; les obres també tenien conseqüències negatives per a una part del ramal de la síquia de na Cerdana. Altres obres posteriors (1980), de connexió amb l'autopista Palma-Inca, feien desaparèixer el petit nucli de cases de Ca ses Aucelles i del camí de Son Caldera. Actualment, l'àrea urbana té continuació amb el més recent polígon de Son Fuster.

Igualment, l'any 1964 començava la urbanització (1964-1966) de la nova barriada de Son Cladera, que se segregava del territori parroquial de Sant Josep del Terme l'any 1969. La proximitat del polígon també impulsava de manera directa l'edificació dels blocs de pisos dins sa Bomba Nova, que confrontava amb el polígon de Son Castelló, on la Cooperativa Sindical promovia la construcció (1969) dels habitatges anomenats *ses Blanques*, ocupats des del 1971.

Els primers anys de la dècada de 1970 són un moment decisiu en el procés de transformació de la barriada de sa Indioteria. L'ocupació dels blocs d'habitatges es traduïa en un augment, espectacular i sobtat, d'habitants. De fet, l'impacte demogràfic i urbanístic dividia sa Indioteria en dues parts: sa Indioteria vella, que conservava la fesomia d'àrea rural, i sa Indioteria nova, completament urbana. En molt poc temps el volum de població creixia de manera extraordinària. Les estadístiques assignaven a sa Indioteria 902 habitants el 1960 i 1.166 habitants el 1970. La població creixia fins a 4.588 habitants el 1975, que eren 4.517 el 1978, 4.509 el 1979 i 4.617 el 1981. L'any 1975 la població s'havia multiplicat per quatre en relació a la de 1970.

Com a continuació del creixement urbanístic i de població que experimentava l'àrea de sa Indioteria, el procés de colonització territorial ha seguit augmentant d'una manera espectacular durant les dècades de 1980 i 1990, tant a sa Indioteria com al Pla de Son Nebot, que s'han vist molt afectades per les parcel·lacions i la urbanització. Aquella antiga zona agrícola i rural de la perifèria de Palma, on s'alternaven els conreus de secà i de regadiu, s'ha anat integrant progressivament a l'àrea urbana. Tot plegat, ha suposat la definitiva arribada de la ciutat i del mode de vida urbà que han transformat l'estructura tradicional. Paral·lelament, s'ha produït el quasi definitiu abandó de l'activitat agrària, excepció feta de molt poques persones o d'algunes finques emblemàtiques que resisteixen la invasió.

Un impacte molt notable és el derivat del traçat de l'autopista central Palma - Inca (PM-27). L'any 1981 acabava la construcció del tram entre Palma i Marratxí. Primer, la nova rotonda i l'enllaç del polígon de Son Castelló des de la carretera Vella de Bunyola fins a l'au-

topista feia desaparèixer (1980) el grup de cases de Ca ses Aucelles i el camí de Son Cladera. Segon, el recorregut l'autopista, que separa Son Nicolau i Can Maiol, passava per damunt les cases de la possessió de sa Cabana, per continuar en paral·lel a les terres de Son Macià. Per altra part, la carretera Vella de Bunyola s'ha transformat en una via molt problemàtica, amb una gran intensitat de trànsit de vehicles. Fins i tot, el recent projecte de la segona via de cintura (2004) torna afectar de ple les terres de Son Macià i de part del Pla de Son Nebot i de sa Indioteria, de manera que la barriada pot quedar enclosa entre l'autopista Palma - Inca i el segon cinturó.

Dins el Pla de Son Nebot, una de les primeres actuacions significatives era la urbanització dels Garrovers, situada entre es Caülls, el polígon industrial de Marratxí, ses Llegítimes, Son Macià i Son Nebot. El projecte de parcel·lació rústica s'aprova el 1975 i el d'urbanització el 1979, promoguts per Ignacio Zabala Sarrià. És una zona residencial de caràcter extensiu, amb una tipologia d'habitatges unifamiliars. El 1991 ocupava unes 62,46 hectàrees i tenia uns 400 habitants.¹⁹ S'ha convertit en un dels nous barris urbans del municipi de Marratxí.

Des dels primers anys de 1970 s'edificaven blocs d'habitatges prop de sa Cabana. Durant la dècada de 1980 es consolidava la urbanització als terrenys de l'antiga possessió. El procés urbanístic, de caràcter extensiu i residencial, amb habitatges unifamiliars, ha continuat els anys 1990 i s'ha estès cap a una part de les terres de Son Macià, on probablement seguirà creixent.

Tot el Pla de Son Nebot s'ha vist afectat per la rururbanització, per edificacions aïllades o per les parcel·lacions de finques rústiques, així com per altres usos, com el centre d'Aspace (dins Can Arbona), les instal·lacions esportives del col·legi Santa Mònica, de les religioses agustines de Palma (dins Son Frau d'en Serra), o el camp de tir (també dins Son Frau). Les parcel·lacions rústiques, inicialment en gran mesura de caràcter il·legal i sense cap tipus de planificació, han escampat la urbanització. Alguns exemples són la tanca de Can Buc, Cas Teixidor Vell, Can Garriga (devora el torrent Gros), Son Bieló, Son Vivot, Can Sionet, Cas Metge, etc., o les actuacions urbanístiques a Son Daviu Nou o a ses Llegítimes. En general, el municipi de Marratxí és un exemple paradigmàtic del creixement urbanístic dels darrers vint anys.

A la part de Palma, una bona part de les terres de Son Fuster estan ocupades pel polígon de Son Fuster, continuació del polígon de Son Castelló. A la zona més antiga de Sa Indioteria, després de la parcel·lació de Son Llompart, altres finques també estan parcel·lades, essencialment amb el recurs de l'autoconstrucció, com Cas Ferrer, Can Enric, etc. Una qüestió afegida és que la nova urbanització ha provocat, en alguns casos, el canvi o la creació de nous noms assignats a les propietats (neotopònims) que no tenen res a veure amb la toponímia tradicional.

Per altra part, durant els anys 1990, la part més antiga de sa Indioteria tampoc no s'ha lliurat de la tendència constructora de nous habitatges del tipus de cases adossades unifamiliars, la qual cosa ha donat lloc a l'aparició de dos carrers (quan totes les vies públiques han rebut sempre la denominació de *camí*); els exemples són els nous carrers del Pare Francesc Bonafè o, sobretot, el de Joaquim Torrents Lladó. Així mateix, prop de l'església parroquial, els darrers anys s'han construït nous blocs d'habitatges que han ocupat completament antigues propietats, com Can Salom o Can Balaguer, dos topònims en vertader perill d'extinció.

¹⁹ *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 6, pàg. 192.

En definitiva, els espais rurals tradicionals s'han vist afectats, de manera molt intensa, sobretot per una gran quantitat de parcel·lacions sense planificar, front a les quals les administracions municipals han adoptat clarament una actitud de *laisser faire*. Fins i tot, amb motiu de convocatòries electorals, tant el partit del govern com el més important de l'oposició de l'Ajuntament de Palma feien campanya a sa Indioteria amb l'oferta de legalitzar les construccions si guanyaven les eleccions.

L'allau de cases i de petites casetes de nova construcció també ha provocat la introducció de neotopònims, a vegades inventats a gust del propietari i a vegades del tot eixelebrats. Per l'objectiu del treball, no farem menció explícita a la neotoponímia. Com a anècdota, recordarem que l'imaginari satíric popular també batejà qualche invasió de casetes; la franja immediata al torrent Gros, on les cases (la majoria d'autoconstrucció) s'iniciaven a mitjans dels anys 1960, s'anomenà la *Ciudad del Río*.

La transformació de l'espai també ha afectat tota l'antiga xarxa de síquies de regadiu. El cas més evident és el de la síquia de na Cerdana, que estava (i encara es conserva a determinats punts) canalitzada amb peces de marès, com a conseqüència d'antigues obres de millora a la zona de sa Indioteria de la síquia que conduïa les aigües de la font de Mestre Pere. La canalització de marès abastava el tram de la síquia del camí dels Reis, camí de na Cerdana, part del camí vell de Bunyola i part del camí Nou. És possible datar la realització de les obres cap al 1913. Segons testimonis orals del tot fiables i precisos, sobretot el de l'amo Antoni Pizà Frau, *Cantó* (1909-1992), siquier de la font de Mestre Pere durant més de quaranta anys, els maresos usats provenien de la demolició de la Porta de Jesús i de la cortina situada entre els baluards de Jesús i de Sitjar, que havia començat a enderrocar-se el 20 de juny de 1912. Actualment, la síquia ha estat coberta per aceres al camí de na Cerdana, al camí vell de Bunyola (on els restes de marès són encara visibles) i al camí Nou.

CONCLUSIONS

L'anàlisi dels plànols de la parròquia de Sant Josep del Terme, escala 1:5.000 (1938) i escala 1:8.000 (*circa* 1957), ens ha permès comprovar que recullen només en part la toponímia de sa Indioteria i del Pla de Son Nebot. El mapa realitzat l'any 1957 és el més significatiu. També són útils per conèixer i estudiar l'evolució del territori, sobretot durant els darrers quaranta anys.

En general, els topònims de les grans propietats poden documentar-se amb anterioritat al segle XVIII. Les petites propietats es documenten especialment durant el segle XIX. Abans de les grans transformacions de la segona meitat del segle XX, una referència cartogràfica és el registre de topònims del *Mapa General de Mallorca* de Josep Mascaró Pasarius.²⁰

El llistat dels topònims que figuren als plànols (sobretot al de 1957) s'ha de considerar representatiu de la toponímia de l'àrea representada, però no és de cap manera exhaustiu. En moltes ocasions, els edificis estan ben cartografiats, però sense el corresponent nom de les cases. Paradoxalment, el plànol a escala més gran (1:5.000) registra 52 noms de lloc,

²⁰ Encara que la correspondència de topònims no és exacta, és possible que Josep Mascaró Pasarius tengués accés als plànols del terme parroquial i a informació de primera mà, en concret a través de la col·laboració de mossèn Jordi Font i Font, rector de la parròquia de Sant Josep del Terme entre 1947 i 1988, que, a més, és l'autor de la veu «Indioteria» al

gairebé la meitat dels 105 que hi ha al plànol a escala menor (1:8.000). Tenint en compte l'escala dels mapes, la densitat de topònims podria ser més alta. Hi manquen, per exemple, topònims emblemàtics de sa Indioteria (que estan ben documentats i que són vius) com Ca sa Viuda, Cas Pedacer, Can Caietano, Can Caragol, Can Climent, Cas Solleric, etc.

Encara resta pendent de recollir una nombrosa i rica microtoponímia, per a la qual cosa els plànols de la parròquia han de ser de gran utilitat, no només perquè ens ofereixen una visió del territori prèvia a les grans transformacions produïdes des de mitjans de la dècada de 1960, sinó també perquè la seva cartografia és una base de primera mà per completar els topònims que no hi figuren. Quant a l'evolució del territori, l'àrea que ens ocupa pot presentar-se com a un exemple gairebé paradigmàtic dels canvis i de les transformacions que s'han generat a causa del procés d'urbanització i de la rururbanització a la perifèria urbana de Palma.

L'impacte de la urbanització és la primera amenaça real per a la conservació de la toponímia. Si l'espai físic ha canviat de manera radical, el perill d'extinció és gairebé inqüestionable; l'exemple més clar serien els topònims de les possessions incloses dins el polígon industrial de Son Castelló. La segona amenaça està relacionada amb la immigració i amb els nous residents, particularment forta des de principis dels anys setanta. La desaparició física dels elements constructius i dels espais que identificaven els topònims, el canvis de les bases culturals i el mode de vida urbana provoquen la pèrdua dels referents rurals i tradicionals, així com l'afebliment de l'ús social de la denominació toponímica local i autòctona.

Molts dels topònims s'han conservat fins a l'actualitat per l'ús o per la memòria col·lectiva, sobretot fins a la generació de la postguerra. El greu perill és el seu desconeixement per part de les noves generacions i de les persones residents vengudes de fora. Tot plegat, dibuixa un panorama de futur no gaire llunyà que s'encamina cap a la desaparició si més no d'una part de la toponímia tradicional i, fins i tot, cap a la introducció de neotopònims que no tenen res a veure amb els noms de lloc històrics i tradicionals.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1975): *Diccionari Català – Valencià – Balear*. Palma: Editorial Moll.
- BERARD, Gerónimo de (1789, ed. 1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Palma: Ajuntament de Palma.
- GINARD, Antoni (1985): «El camí de na Cerdana, un topònim a corregir». *Última Hora (Domingo)*, 17 de març de 1985, pàg. 20.
- GINARD, Antoni (1991): «Allà deçà del torrent. Notes sobre el Pla de Son Nebot (Marratxí)». *Pòrtula*, 100, 60-61.
- GINARD BUJOSA, Antoni (2004): «Sa Indioteria [Palma, Mallorca]. Un cas de pervivència d'un topònim popular». A PLANISI GILI, Hermínia; ROSSELLÓ GAIÀ, Margalida (Coord.) (2004) *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- GINARD BUJOSA, Antoni; FEMENIA ÁVILA, Joan (2004): *Sant Josep del Terme (1878-2003). Crònica de 125 anys de la parròquia*. Palma: Parròquia de Sant Josep del Terme.
- GOMILA JAQUOTOT Y SANCHO, Luis Ignacio (2000): *Derechos sobre el agua de la fuente de la villa en la huerta de Palma. Año MDCCCLXVIII*. Palma: Ajuntament de Palma.
- Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Palma: Promomallorca Edicions.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1958, ed. 1987): *Mapa General de Mallorca*. Escala aprox. 1:31.250. Palma: V. Colom R. Editor.
- ORDINES MARCÉ, Gabriel; ROTGER MOYÀ, Francisca; FORTEZA PONS, Vicenç; REYNÉS TRIAS, Antoni (2002): «Notes històriques dels camins de Marratxí». A *III Jornades d'Estudis Locals a Marratxí*, Ajuntament de Marratxí, pàg. 15-23.